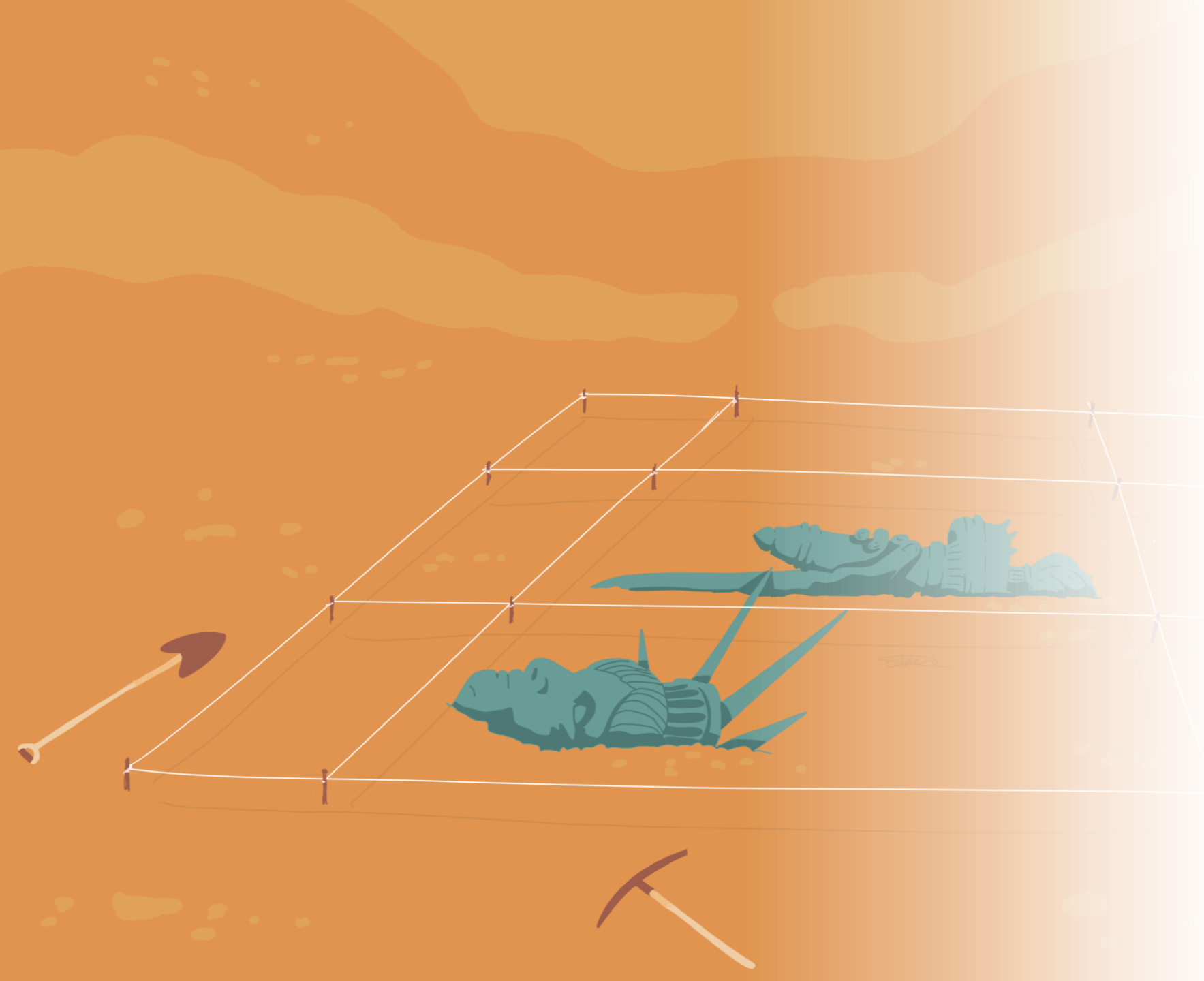

Democratie college 10

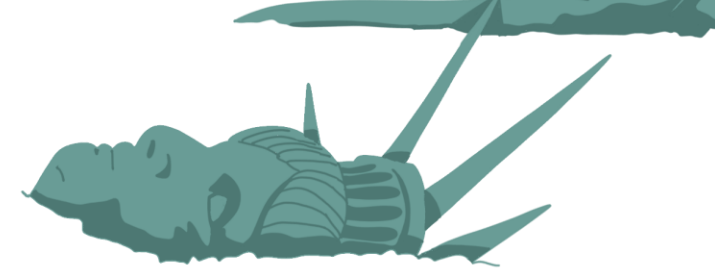
Petra Bolhuis

www.maieutiek.nl

2025

Democratie toen en nu

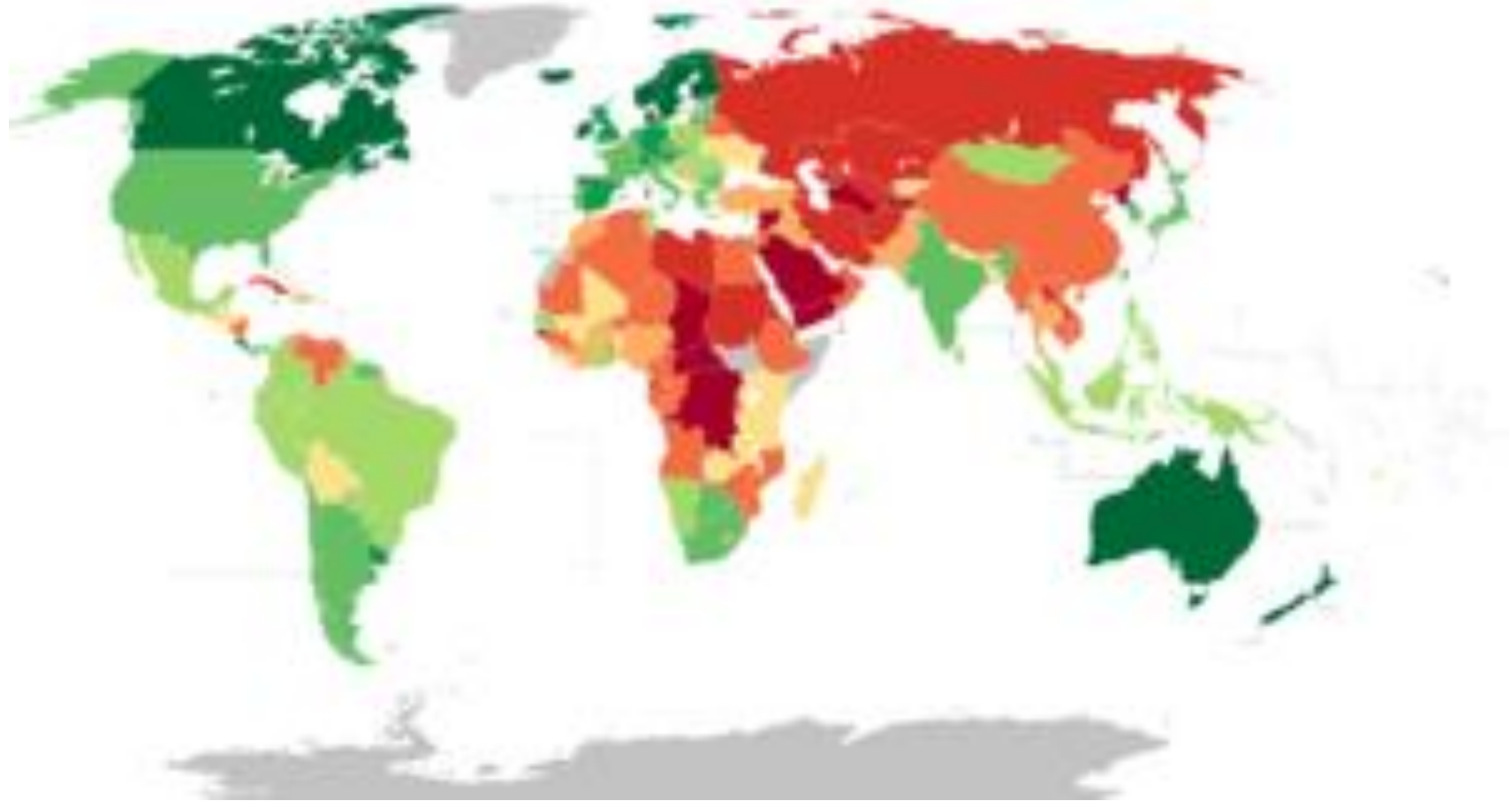

- Tocqueville staat aan het begin en verwacht dat de democratie zich over de wereld zal verspreiden.
- De jonge Tocqueville is daarover veel optimistischer dan de oude. Hij heeft gezien dat de inherente problemen die vooral bestaan uit een combinatie van oude structuren en menselijke tekorten zich dan al meester maken van de politieke dynamiek.
- Maar voor lange tijd klopt zijn aanname, maar vandaag de dag staat de democratie onder druk.

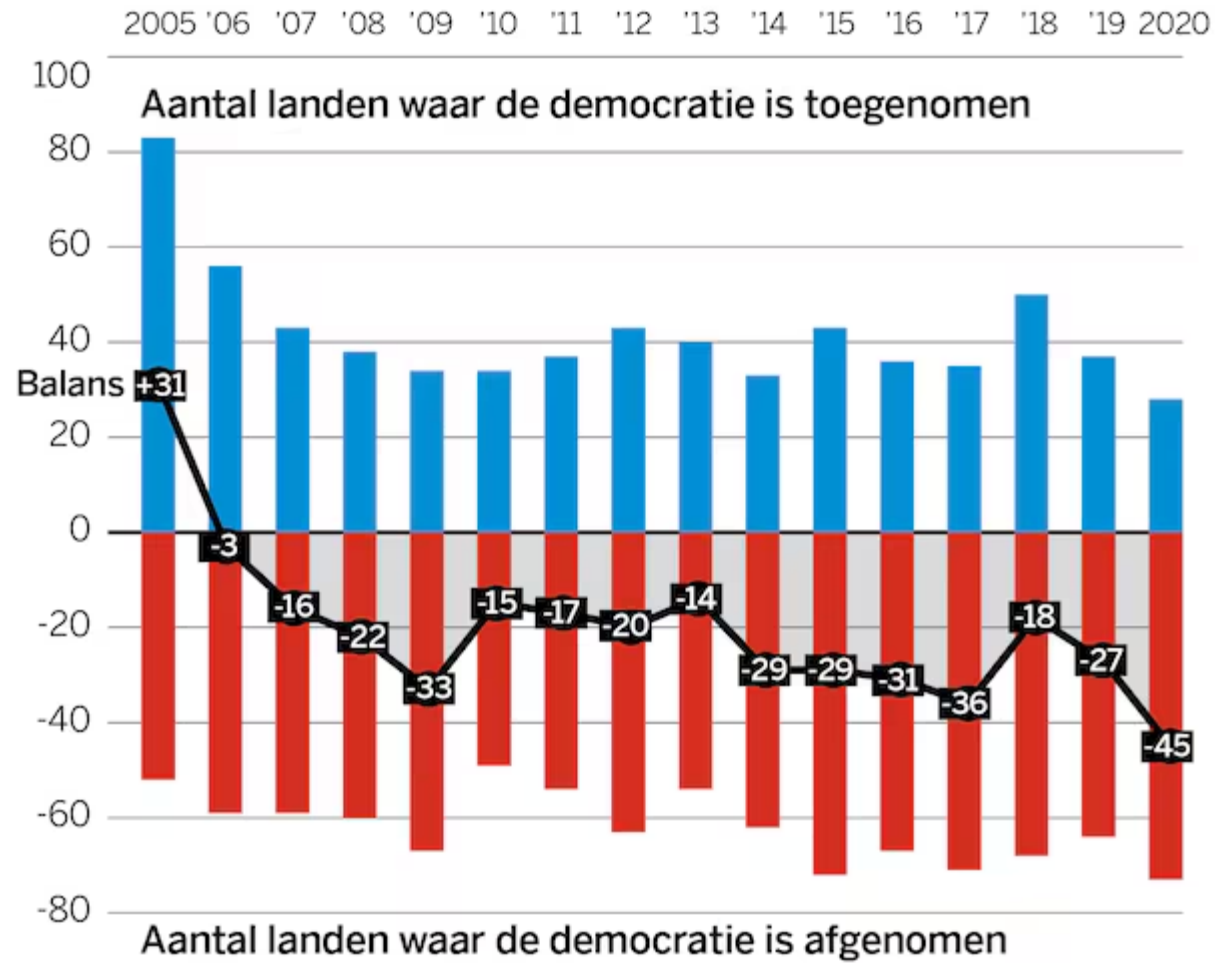
Golf van democratie over de wereld

De Democratie-index van 2018. (linkje op website)

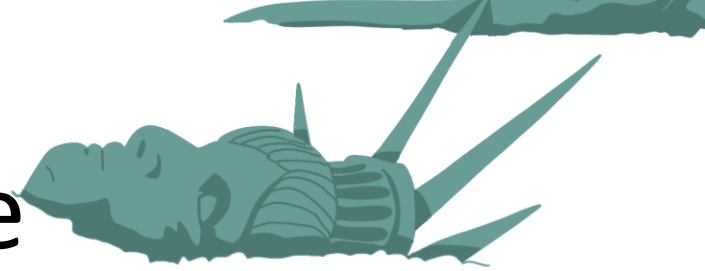

DEMOCRATIEKLOOF

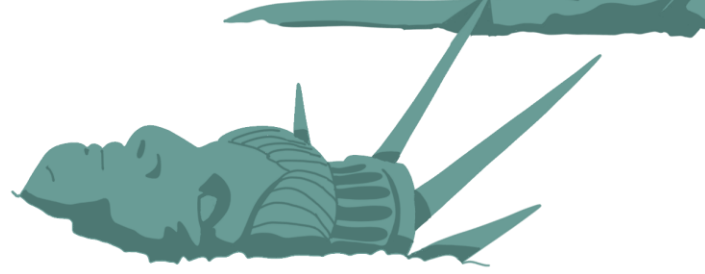
040321 © de Volkskrant. Bron: Freedom House

De basisproblemen van democratie

De problemen die Tocqueville signaleert beschouwt hij als inherent aan de democratie. Mijn invalshoek in deze colleges is dat de democratie inherente zwakke plekken heeft en dat dat niet deze of gene politieke partij een groot aandeel in dit mislopen heeft, maar de veel te hoge verwachtingen die mensen (kiezers, bestuurders enz.) hebben van de democratie.

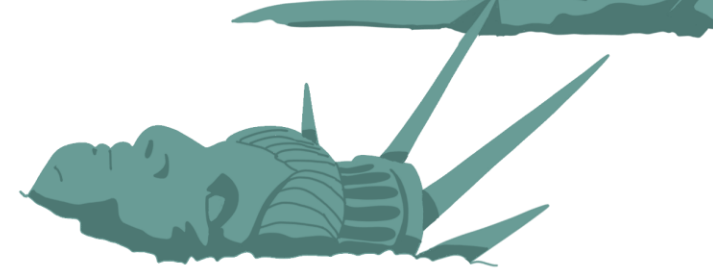
Er zijn politieke en andere bewegingen die daar misbruik van maken en de onvrede oppikken en voor eigen machtsvergroting gebruiken. Een deel van die mensen zal ook werkelijk denken dat een democratie niet de beste bestuursvorm is. Anderen zijn opportunistischer en zijn voor elke bestuursvorm die hen meer macht en financieel gewin brengt.

Tocqueville begin 19de eeuw

- In de tijd van Tocqueville is de scheiding VS - continent nog helder:
- De VS heeft een *Bottom up* democratie die langzamerhand macht afstaat aan hogere echelons. Burgers leven de democratie grotendeels op de wijze die zij kunnen begrijpen en daardoor blijven burgers betrokken bij de democratie. Maar ook dan al zijn er verschuivingen zichtbaar die Tocqueville signaleert als barstjes die gemonitord moeten worden.
- Het continent heeft een structuur waarin burgers ingewijd moeten worden. Gezien de geweldsspiralen uit het recente verleden baart hem dat zorgen. Maar ook hier is Tocqueville in staat om als in een vergezicht te zien waar de basis van de problemen ligt die hier in het oog gehouden moet worden.

Bottom up

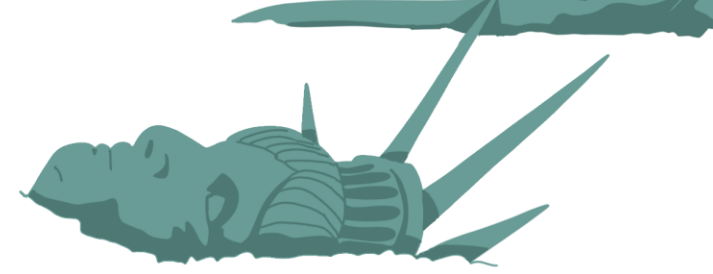
- Gebrek aan tijd en interesse,
- Grote macht en verantwoordelijkheid voor de rechtspraak die de meerderheid moet intomen, de vraag is of dat sterk genoeg geborgd is tegen macht van de meerderheid,
- Platheid en sensatiezucht,
- Gerichtheid op materieel gewin,
- Korte termijn eigenbelang,
- Gelijkheid die aanzet tot geëxalteerde en niet meritocratische verschillen,
- De bestaande ongelijkheid van groepen die niet of moeilijk gelijk kunnen worden,
- De balans vrijheid-gelijkheid die juist als het land welvarend wordt en de meeste mensen het goed hebben kan doorslaan in een tirannie van de meerderheid.

Top down

- Verlies van de kennis en vaardigheden van de bestuurslaag van de aristocratie,
- Te hoge verwachtingen die niet waargemaakt kunnen worden en de roep om antidemocratische macht die dat wel zou kunnen,
- Balans vrijheid-gelijkheid heeft de vorm dat je vrij bent wanneer je eenmaal gelijk bent gemaakt door de elite,
- Vermijden van onveiligheid en het opvangen van risico's staat voorop, maar dat tast de vrijheid aan.
- Mild despotisme is de uiterste vorm die dit kan aannemen. Hier blijft het volk om steun en leiding vragen en legt zij de taak om alle ongelijkheid op te heffen neer bij de overheid. De overheid ziet het bevorderen van vrijheid en gelijkheid als een ontwikkeling die de burgers moeten doormaken, maar wel onder voorwaarden die zij stevig in handen houdt.

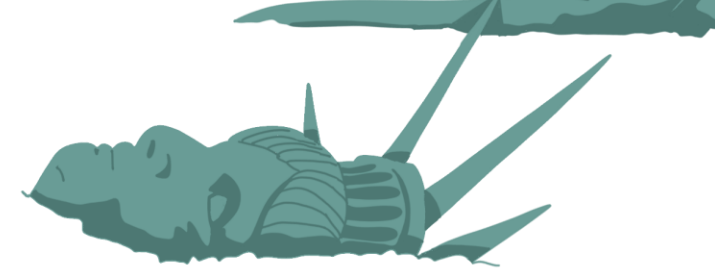
Mengvormen

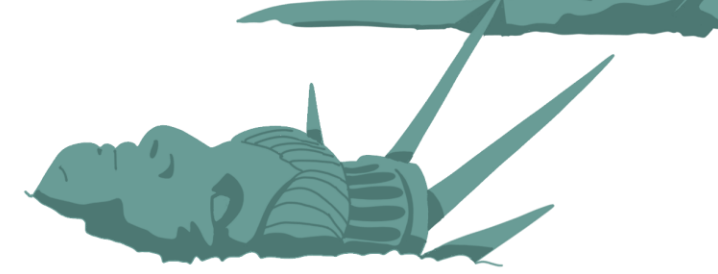
Het duidelijke beeld van Tocqueville gaat vandaag de dag niet meer op. Twee hoofdoorzaken hebben we in het college gezien:

- Rand en Hayek zijn denkers wier vormen van vrije markt denken de uit de hand gelopen verwachtingen van de democratie moesten kanaliseren. Dat gebeurde eerst in de VS, maar later ook in Europa.
- In de VS was het The new Deal van Roosevelt die de overheid meer macht gaf over de federale staten en de werkgevers en die is sindsdien en uitgebreid en gekritiseerd.

Domheid of moeilijkheid

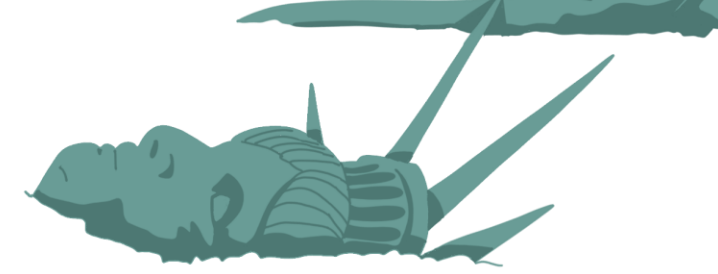

- De opzettelijke domheid of onnadenkendheid speelt een belangrijke rol in de wereld van snelle informatiestromen. Het wordt door het marktdenken lastiger om daar andere vormen van nieuws tegenover te zetten. Als de overheid dat gaat organiseren ligt ook het mild despotisme op de loer.
- Onnadenkendheid wordt door Arendt al beschreven. Schimmelpenninck denkt dat benoemen en polariseren of desnoods verbieden de weg is die de democratie kan steunen.
- Donner zegt dat het nodig is om als overheid zelf een voorbeeld te zijn van vrij en consistent denken, met ‘lange termijn eigenbelang’ als richtsnoer.
- Zelfonderzoek van alle mensen in het democratisch systeem is nodig om een geloofwaardig tegenwicht te kunnen bieden aan populistische en complotdenkers.

Materialisme

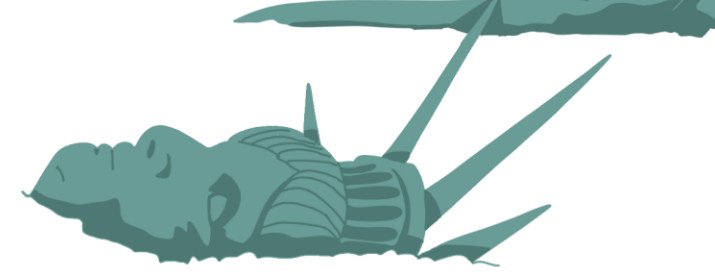
- Tocqueville en Mill discussiëren over het verschil in materiële welstand en benoemen dat er ingezet moet worden op ondersteuning om moeilijke tijden door te komen. Bedeling is mensonwaardig, maar soms nodig menen beiden.
- Tocqueville ziet vooral iets in het ondersteunen van het opbouwen van een buffer tegen tegenvallers (land of spaargeld).
- In onze tijd zien we dat, mede door het vrije markt model met name in Europa tegenslag opgevangen moet worden door de overheid en andere vormen zijn ook steeds minder mogelijk geworden. De mate van tegenslag die nog verdragen wordt neemt af doordat de beloften van de democratie zijn toegenomen. Met iedere verandering worden er meer regels ingevoerd en mooie vergezichten geschetst waardoor het al snel tegenvalt en tegenvallen betekent nu: steun zoeken. Een vicieuze cirkel die we mild despotisme kunnen noemen.

Verantwoordelijkheid

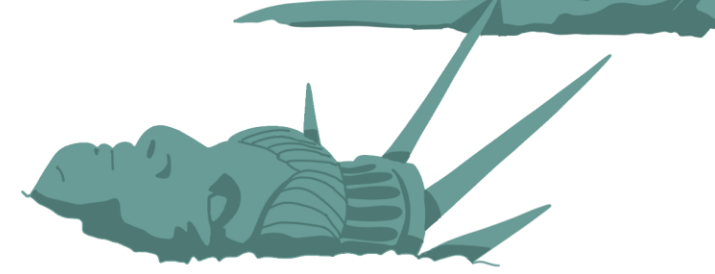
- Waar ligt de verantwoordelijkheid voor de democratie?
- Tocqueville benadrukt steeds het voordeel van het opdoen van ervaringen met de democratie. Hoe is het mogelijk dat de burger in 2025 in Europa, levend in de ervaring van democratie, niet meer participeert. En hoe kan het dat in de VS van Trump de bottom-up beweging uit de democratie lijkt te zijn verdwenen?
- Het systeem is complex en traag geworden en de bijdrage van individuele burgers lijkt in hoge mate te bestaan uit NIMBY-achtige participanten niet de democratie op het netvlies hebben, maar ‘korte termijn eigen belang’.

Democratie in verandering

- Wij leven in een tijd waarin de democratie wegens haar succes haar inherente problemen tegenkomt.
- Bijna 200 jaar na Tocqueville blijkt het model van een nationale staat met een democratie onvoldoende. Veel van de problemen van nu zijn internationaal of mondiaal.
- Wereldwijd zijn er bewegingen naar ‘de nieuwe wereldorde’. Of en hoe democratie daarin overeind kan blijven zal afhangen van hoe de meerderheid van de mensen het democratische model ziet. Trump is vol overtuiging bezig om het onderuit te halen en te vervangen door autocratisch bestuurde machtsblokken. Europa lijkt te kiezen voor het verstevigen van een gezamenlijke structuur, vergelijkbaar met hoe ooit de federale staten zich organiseerden in de VS.

Broederschap (semblable?)

- In het klein en het groot zijn er vele initiatieven van burgers, die naar elkaar omkijken en elkaar steunen. Dit gebeurt zowel in als buiten de politieke democratie.
- De democratische overheden zouden, met deze burgers, kunnen inzetten tegen een 'eigen belang eerst' dat de democratie internationaal ondermijnt.
- De democratische overheid zou deze initiatieven ook nationaal meer kunnen steunen, maar moet dan het mild despotisme onder ogen komen. Datzelfde geldt voor burgers die, zodra de overheid zich ermee bezig houdt, alle risico's uitbesteden en vragend naar de overheid gaan kijken. (zie *'In ons belang'* van Kruijter en Blokker)
- Het bewustzijn van de voordelen van democratie die niet direct materieel zijn lijkt uit onze ervaring verdwenen. Het is afwachten of de schok van ondemocratische handelende autocraten elders, Europa ondersteunt in haar democratische structuren als vrijheid, gelijkheid en broederschap.